

Şarkı Çevirisi ve ChatGPT

Alaz Pesen¹

APA: Pesen, A. (2024). Şarkı çevirisi ve ChatGPT. *Abant Journal of Translation and Interpreting Studies*, 2(1), 1-16.

Öz

OpenAI şirketinin Python programlama diliyle yazdığı yapay zekâ sohbet robotu ChatGPT 30 Kasım 2022'de hayatımıza girdiğinden beri, hemen her alanda kullanılmaya başlanmıştır. Farklı dil ve kültürlerle yalnızca bir mesaj ya da e-posta aracılığıyla iletişime geçebildiğimiz şu günlerde, ChatGPT'nin en yaygın kullanıldığı alanların başında çevirinin geldiğini söylemek de herhalde şaşırıcı olmayacaktır. Elinizdeki çalışma çevirinin çok ilgi çekici, son derece yaygın, ancak çeviribilimin ilgisini yalnızca çeyrek yüzyıldır çekmekte olan bir alanıyla, yani şarkı çevirisiyle, ChatGPT'nin nasıl bir ortak paydada buluşabileceğini anlamak amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmanın cevabını aradığı başlıca soru şudur: ChatGPT şarkı çevirebilir mi? Şarkı çevirisi, bilindiği gibi, kendi alt alanlarına sahip bir çeviri türüdür. Bir dizide söylenen şarkının ya da sahnelenen operanın erek dilde alt ya da üst yazı olarak çevrilmesi şarkı çevirisi olarak tanımlanabileceği gibi, A dilinde söylenen bir şarkının B diline de söylenebilir şekilde çevrilmesi yine şarkı çevirisinin bir alt alanıdır. Bu alt alanda da anlam odaklı, ses odaklı [phonemic] ve kaynak şarkının melodisi üzerine erek dilde yepyeni sözler yazma gibi alt alanlar bulunmaktadır. Bu son üç alt alana sırasıyla *I Will Survive-Bambaşka Biri*, *Ola Se Thimizioun-Olmasa Mektubun*, *C'est Ecrit Dans Le Ciel-Bak Bir Varmış Bir Yokmuş* kaynak-erek şarkı çiftleri örnek gösterilebilir. Çalışmanın kuramsal çerçevesini Peter Low'un *pentathlon* yaklaşımından yola çıkarak geliştirdiğim *tetrathlon* yaklaşımı oluşturmaktadır: ChatGPT-3.5'tan sırasıyla "anlam," "hece sayısı", "kafiye", ve "yerelleştirme" odaklı çeviriler yapması istenmiştir. Çalışmada kültüre özgü öğelerin sıklıkla gözlendiği bir şarkı olan *Je Veux* tercih edilmiş, ChatGPT'nin her adımda yaptığı Türkçe çeviriler incelenmiş, en son adımdaki çevirisi ise şarkının insan tarafından yapılmış çevirisiyle karşılaştırılmıştır. Çalışmada yöntem olarak benimsenen ve ilk kez uygulanan *tetrathlon* yaklaşımı makine çevirisi alanında yapılacak betimleyici şarkı çevirisi incelemelerine de katkı sağlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: Şarkı çevirisi, ChatGPT, OpenAI, Python, Çeviri Teknolojileri, Çeviribilim, Yapay Zekâ

Song Translation and ChatGPT

Abstract

Since the artificial intelligence chatbot ChatGPT, written in the Python programming language by the OpenAI company, entered our lives on November 30, 2022, it has been used in almost every field. This study is written to understand how ChatGPT can converge with the field of song translation, a very interesting and widely practiced form of translation that attracted the attention of translation studies only for the past quarter century. The main question that the study seeks to answer is whether ChatGPT can translate songs. Song translation is a translation genre with its own subfields. Translating a song sung or staged in a series into the target language as subtitles can be defined as song translation. Similarly, translating a song so that it can be sung in the target language is another subfield of song translation. In this subfield, there are also sub-areas such as meaning-focused song translation, sound-focused (phonemic) song translation, as well as writing entirely new lyrics in the target language. The theoretical framework of the study is based on the *tetrathlon* approach based on Peter Low's *pentathlon* approach: ChatGPT 3.5 has been asked to perform translations focused on "meaning," "syllable count," "rhyme," and "localization" in sequence. The song *Je Veux* has been selected since it is replete with cultural-specific elements, a real challenge for all song translators. Turkish translations made by ChatGPT at each step are examined, and its final translation is compared with the translation made by a real person in the last step. The innovative *tetrathlon* approach aims to contribute to the intersection of descriptive song translation studies and machine translation.

Keywords: Song translation, ChatGPT, OpenAI, Python, Translation Technologies, Translation Studies, AI

Giriş

Çalışmanın konusuna ilham veren etkinlik 2023 yılının Eylül ayında Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilimi ve Bilgisayar Mühendisliği Bölümlerinin ortak olarak düzenlediği 1. Ulusal Çeviri Teknolojileri Kongresi oldu. Kongre için bildiri çağrısını aldığım da tıpkı *Abant Çeviribilim Dergisi* Çeviri Teknolojileri teması çağrısını aldığım gibi heyecanlanmış, ancak işin teknoloji tarafı konusunda kendime

Araştırma Makalesi (Research Article)

Sisteme yüklenme tarihi (Submitted on): 06.01.2024

Kabul tarihi (Accepted for publication on): 22.02.2024

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Atlas Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, İngilizce Mütercim-Tercümanlık Bölümü (İstanbul, Türkiye), e-posta: alazpesen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8115-8349

güvenmediğimden, kongreye dinleyici olarak katılmakla yetinmişim. Kongre kapsamındaki iki çalıştay ve çok sayıda sunumu dinledikten sonra “şarkı çevirisi ve çeviri teknolojilerini nasıl bir ortak paydada birleştirebilirim?” sorusuna daha somut cevaplar verebilmeye başladım. “ChatGPT şarkı çevirebilir mi?” sorusu da işte bu şekilde ortaya çıktı.

Mehmet Şahin’in de bundan 10 yıl kadar önce saptadığı gibi, 2010’lu yılların başında çeviri teknolojileri olarak adlandırdığımız hemen her şey bugün özellikle yapay zekânın gelişmesiyle hayal edemeyeceğimiz biçimde “eskimiş” durumda (2013, s. 147). Hızına yetişmesi gerçekten de zor olan bu dönüşüm, yapay zekâ hakkında çeviri araştırmalarına da hemen yansıyor: Son dönemde sözlü çeviri ve yapay zekâ (Özkaya Marangoz, 2023, s. 1592), edebi çeviride biçim ve yapay zekâ (Yirmibeşoğlu vd., 2023), çevirmenler ve yapay zekâ iş birliği (Tanış Polat, 2023, s. 482), dil eğitiminde çeviri ve yapay zekâ (Yıkar, 2023, 1219) gibi kesişim noktaları ele alınıyor, hatta yapay zekâ çevirisini “yapay çeviri” olarak adlandırarak geline durumun etik boyutlarına da vurgu yapan dikkate değer araştırmalar yayınlanmakta (Şahin, 2023). Tüm bu gelişmelere rağmen, çeviri araştırmalarının önceki dönemlerinde olduğu gibi, şarkı çevirisi araştırmaları bu konuda da geç kalıyor, yani şarkı çevirisi ve yapay zekânın kesişim noktasına değinen çalışmalar henüz yok denecek kadar az. Elinizdeki çalışma böyle bir boşluğu gidermek adına atılan ilk adımlardan biri olma amacını da taşımaktadır kuşkusuz.

Çalışmada önce şarkı çevirisi tanımlanmakta, ardından kuramsal çerçeve çizilmektedir. Dünyanın öncü şarkı çeviribilimcilerinden, aynı zamanda da şarkı çevirmeni olan Peter Low’un *pentatlon* yaklaşımından yola çıkarak bu çalışma için geliştirilen *tetratlon* yöntemi çerçevesinde ChatGPT-3.5’tan, 14 Kasım 2023 ve 4 Ocak 2024 tarihli oturumlarda “anlam,” “hece sayısı”, “kafiye”, ve “yerelleştirme” odaklı farklı çeviriler yapması istenmiştir. Kerredine Soltani ve Tristan Solanilla’nın söz ve müziğini yazıp, Isabelle Geffroy’un, yani dünyaca bilinen adıyla, Zaz’ın yorumladığı *Je Veux*, kültüre özgü öğelere sıklıkla yer vermesi, dolayısıyla her şarkı çevirmenini yaratıcılığın sınırlarını zorlamak durumunda bırakması sebebiyle, kaynak şarkı olarak belirlenmiştir (Zaz, 2011).

Nitel anlamda yürütülen bu çalışmada, yöntem olarak *tetratlon* yaklaşımı benimsenmiş, ChatGPT-3.5’un her adımda yaptığı Türkçe çeviriler bu şekilde betimlenerek incelenmiş, böylelikle şarkı çevirisi hem bütüncül hem de ayrıntılı olarak ele alınmış, yapay zekâ robotunun en son adımdaki çevirisi ise şarkının insan tarafından yapılmış çevirisiyle karşılaştırılmıştır. ChatGPT-3.5’la birlikte yürütülen şarkı çevirisi sürecini olabildiğince nesnel ve görünür kılmak adına oturumlarda kendisiyle çeviri üzerine konuşmalardan kesitlere de sıklıkla yer verilmiştir. Çalışma bu bakımdan betimleyici makine-şarkı çevirisi araştırmalarına da, ilk kez uygulanan *tetratlon* yaklaşımı yöntemiyle katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

1. Şarkı çevirisi nedir?

Popüler müzik alanında şarkı çevirisi, tıpkı bu alanda söz yazarlığı ve bestecilikte olduğu gibi, dinleyiciye hemen hitap edebilecek söz ve müziği esas alan bir alandır. Türkiye’de pop müzik tarihi de 1960’lı yıllarda, tam da bu şekilde başlar. Pop müzik tarihimizin açılış şarkısı, Fecri Ebcioğlu’nun Türkçeye çevirdiği *Bak Bir Varmış Bir Yokmuş* şarkısıdır (Meriç, 2006, s. 59; Pesen, 2010, s. 16). Bu ilk örnekten beri, şarkı çevirisinin akılda kalıcı örnekleri, işte bu dinleyiciye hitap edebilme işini, erek dili, yani Türkçe’yi etkili olarak kullanarak başarmışlardır. Fikret Şeneş’in Türkçeye çevirdiği *Bambaşka Biri*, Fatma Sezen Yıldırım’ın, ya da herkesin bildiği adıyla Sezen Aksu’nun, Türkçeye çevirdiği *Her Şeyi Yak* ile Athena’dan Gökhan Özoguz’un Türkçeye çevirdiği *Ben Böyleyim* çok ama çok sayıda başarılı örnekten yalnızca birkaçıdır. Dinleyicinin kendine daha yakın bulduğu, dolayısıyla da daha kolay benimsediği çeviri şarkılar, “yerelleştirme” yöntemini başarıyla uygular (Kaindl, 2005, s. 250). “Sanki Türkçe yazılmış” izlenimini uyandıran, bu anlamda Can Yücel’in “Türkçe söylediği” şiir çevirilerini andıran şarkı çevirileri, Friedrich

Schleirmacher'in sözleriyle yeniden ifade etmek gerekirse "[dinleyiciyi] [şarkı yazarına] değil, [şarkı yazarını] [dinleyiciye] yaklaştırır" (2012, s. 49).

İcraya yönelik, ya da bir başka deyişle, "söylenebilir" şarkı çevirisinde dikkat edilmesi gereken başka noktalar da bulunmaktadır. Ancak bu noktalara değinmeden önce, şarkı çevirisi literatüründen kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Şarkı çevirisi üzerine yazan araştırmacılar arasında, şarkı çevirisinin tanımına dair iki farklı görüş olduğunu söylemek yanlış olmaz. İlk görüş, herhangi bir şarkının bir dilden başka bir dile, ya da aynı dil içinde her tür aktarımını şarkı çevirisi olarak tanımlayarak betimleyici [descriptive] bir tutum sergiler. Bu görüşte olan şarkı çeviribilimcilerden Johan Franzon her şarkı çevirisinde erek sözlerin kaynak sözlerle anlam bakımından örtüşmesinin beklenemeyeceğini ifade etmektedir (2008, s. 376; Pesen, 2022b, s. 51). Benzer şekilde, Şebnem Susam-Sarajeva, yalnızca anlam bakımından örtüşen şarkı çevirilerini şarkı çeviribilim çalışmalarına dahil etmenin çok sayıda veriyi dikkate almamak anlamına geldiğini vurgulamaktadır (2008, s.189; Pesen, 2022b, s. 51). Karşıt görüşteki çeviribilimci Peter Low ise, buyurgan [prescriptive] bir tavır sergileyerek, anlam bakımından örtüşmeyen aktarımları ayrı değerlendirmenin öneminin altını çizerek, bu tür aktarımların çeviribilimin alanı dışında bırakılması gerektiğini savunmaktadır (2005, s. 194; 2017, s. 114).

Ancak Peter Low'un şarkı çevirisi pratiğine, dolayısıyla da çeviribilime son derece faydalı bir katkısı da olmuştur. Şarkı çevirisini atletizme benzeterek açıkladığı "pentatlon yaklaşımı" şarkı çevirisine bir arada yansıtılması gereken farklı öğelere dikkat çekmektedir. Low, icraya yönelik şarkı çeviren kişileri, beş farklı müsabakada birden yarışmak zorunda olan pentatletlere benzetir; bu pentatletler, beş farklı müsabakada yarışırken söz konusu müsabakalardan aldıkları toplam puanı optimize etmek zorundadırlar" (2005, s. 192) diyor. Bir başka deyişle, şarkı çevirisi bağlamında bir müsabakadan çok iyi puan almak, diğer müsabakadan alınacak puanı düşürebileceğinden, her iki müsabakadan da ortalama puanlar alarak ilerlemek daha kaliteli bir şarkı çevirisi yapılmasını sağlayabilmektedir. Şarkı çevirmeninin 'yarıştığı' beş kriter ise, "söylenebilirlik", "anlam", "doğallık", "ritim" ve "kafiye"dir (Low, 2005, s. 192). İcraya yönelik şarkı çeviren insan değil de ChatGPT olduğunda da durum değişmemektedir. Onun da tıpkı biz insan şarkı çevirmenleri gibi aynı anda mücadele etmesi gereken farklı müsabakalar söz konusudur. Ancak ChatGPT'nin özellikleri nedeniyle bu şarkı çevirisindeki söz konusu "müsabakalarda" değişiklik yapmak gerekmektedir.

2. ChatGPT-3.5 ve şarkı çevirisinde tetratlon yaklaşımı

ChatGPT'nin mevcut iki modeli de (3.5 ve 4) sesli dosyalar üretememektedir. Dolayısıyla söz konusu çalışma için Low'un pentatlon olarak ifade ettiği yaklaşımı daha farklı şekilde yeniden tanımlayacağım. İnsan olsun ya da olmasın, her şarkı çevirmeni söylenebilirlik, anlam, doğallık, ritim ve kafiye "müsabakalarının" toplamından en yüksek puanı almak için uğraş verecektir. Ancak bilindiği gibi, ChatGPT, sesli dosyalarla işlem yapamamaktadır. Kendisine bir metni hem çevirtip hem de çevirdiği şarkıyı söyleterek denetmek mümkün değildir. Oysa profesyonel şarkı ve opera çevirmenlerinin de ifade ettiği gibi, en iyi sonuçları deneme-yanılma yöntemi vermektedir (Pesen, 2022a, s. 6). Dolayısıyla söylenebilirlik kriteri yerine, tıpkı şarkı çevirisi dersinde öğrencilerimize verdiğimiz ilk ödevler gibi, hece sayısına odaklanma komutu verilmiştir. Hece sayısına odaklanmak bilindiği gibi çeviribilim araştırmalarının ilk zamanlarında, şiir çevirisi konusunda dile getirilmeye başlanmıştır (Lefevere, 1975, s. 37). Şarkı çevirisinde de kaynak şarkının her dizesini olabildiğince aynı hecede tutmaya odaklanmak, çoğu durumda, söylenebilirliği de beraberinde getirmektedir. Hece sayısını aynı tutmak ritmi de genel olarak yansıttığından "söylenebilirlik" ve "ritim" kriterleri yerine bu çalışmada ChatGPT'nin erek dilde "hece sayısını" yansıtması önem kazanmıştır. Yine icra üzerinden değerlendirilebilecek "doğallık" kriteri yerine ise, yukarıda da söz edildiği gibi, Türkçede 1960'lardan beri etkileyici şarkı çevirilerinin önemli bir özelliği

olan “yerelleştirme” esas alınmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada Peter Low’un insan şarkı çevirmenleri için geliştirdiği, “söylenebilirlik”, “anlam”, “doğallık”, “ritim” ve “kafiye” kriterlerine dayanan *pentatlon* yaklaşımı yerine, ChatGPT’ye yönelik olarak, yine atletizmde dört müsabaka esasına dayanan yarışmalardan esinlenerek, sırasıyla “anlam,” “hece sayısı”, “kafiye”, ve “yerelleştirme” kriterlerine dayanan *tetratlon* yaklaşımı benimsenmiştir.

3. ChatGPT-3.5’un şarkı çevirileri

ChatGPT’yi şarkı çevirisi konusunda en iyi şekilde yönlendirebilmek amacıyla, tetratlon yaklaşımında belirlenen kriterleri önce ayrı ayrı çevirilerde karşılaması istenmiştir. Anlam, hece sayısı, kafiye ve yerelleştirme odaklı ayrı ayrı yaptığı çevirilerden sonra da kendisinde dört kriteri bir arada harmanladığı tetratlon çevirisi istenmiş ve incelenmiştir.

3.1. ChatGPT-3.5’un anlam odaklı şarkı çevirisi

ChatGPT’yle şarkı çevirisi sürecinde, ilk adımda kendisinden yalnızca anlamı yansıtan bir çeviri yapması istenmiştir. ChatGPT telif hakları kanunları gereği kaynak şarkının sözlerini kendisi bulamadığından, kaynak şarkının sözleri kendisine gönderilmiş ve Türkçeye çevirmesi istenmiştir. Aynı sözleri farklı yönler odaklanarak tekrar tekrar çevireceği için de çeviri isteği yalnızca ilk nakaratın sonuna kadarki bölümle sınırlı tutulmuştur. 14 Kasım 2023 13:05’te başlayıp 13:27’de sona eren ChatGPT oturumu şu şekilde ilerlemiştir (OpenAI, 2023):

İnsan: Nasılsın?

ChatGPT: Ben bir yapay zekâ dil modeliyim, bu nedenle duygularım yok, ama size yardımcı olmak için buradayım! Sormak istediğiniz bir konu var mı?

İnsan: Sesli dosyalarla işlem yapabiliyor musun?

ChatGPT: Üzgünüm, ancak ben metin tabanlı bir dil modeli olduğum için sesli dosyaları işleyemem veya anlayamam. Ancak size metin tabanlı sorularınızda yardımcı olabilirim. Başka bir konuda yardım istemek ister misiniz?

İnsan: Zaz’ın "Je Veux" şarkısını biliyor musun?

ChatGPT: Evet, "Je Veux" Zaz tarafından seslendirilen bir şarkıdır. Zaz, Fransız şarkıcı ve söz yazarıdır. "Je Veux", 2010 çıkışlı ilk stüdyo albümü olan "Zaz"da yer alıyor. Şarkı, Zaz’ın enerjik tarzını ve kendine özgü vokallerini sergiliyor. Şarkının sözleri, özgürlük, bağımsızlık ve hayattan beklentilere dair duygusal bir tema içeriyor. Eğer bu şarkı hakkında daha fazla bilgi veya başka bir konuda sorunuz varsa, sormaktan çekinmeyin!

İnsan: Şarkının sözlerini Türkçeye çevirebilir misin?

ChatGPT: Tabii ki, işte "Je Veux" şarkısının Türkçe çevirisi.

Bu konuşma sonrasında ChatGPT şöyle bir çeviri yapmıştır (OpenAI, 2023):

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi?

Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi

Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT’nin anlam odaklı çevirisi:

Bana Ritz’te bir süit verin, istemiyorum

Chanel’den mücevherler istemiyorum

Bana bir limuzin verin, ne yapacağım onunla (papalapapapala)

Bana personel hediye edin, ne yapacağım onunla?

Neufchatel’de bir malikane, benim için değil

Bana Eiffel Kulesi verin, ne yapacağım onunla (papalapapapala)

Je veux d'l'amour, d'la joie, de la bonne humeur	Aşk istiyorum, neşe istiyorum, iyi bir ruh hali istiyorum
Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur	Benim mutluluğumu para yapmaz
Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala)	Ben kalbim üzerine ölmek istiyorum (papalapapapala)
Allons ensemble, découvrir ma liberté	Hadi birlikte, özgürlüğümü keşfetmeye gidelim
Oubliez donc tous vos clichés	Lütfen tüm klişelerinizi unutun
Bienvenue dans ma réalité	Benim gerçekliğime hoş geldiniz

Yukarıda da belirttiğim gibi, ChatGPT'ye çevirmesi için ilettiğim kaynak şarkı sözlerinde, şarkıcının lüks bir oteldeki süit odaya karşı isteksizliği ifade ediliyor. Şarkıcı, lüks marka Chanel'e ait mücevherlere karşı ilgisiz olduğunu belirterek, lüks bir taşıma aracı olan limuzine sahip olmanın anlamını sorguluyor. Kişisel hizmetçilere veya yardımcılara ihtiyacının olmadığını söyleyerek, Neufchatel adlı bölgede malikaneyle sahip olmanın kendisi için uygun olmadığını belirtiyor, sonrasında da Eiffel Kulesi gibi şatafatlı ve sembolik bir yapıya dahi sahip olmanın sorguluyor. Nakarat bölümünde ise, giriş bölümünde yer adları üzerinden anlattığı maddiyata önem vermeyen kişiliğini daha somut bir şekilde dinleyiciye açıklıyor. Maddi zenginlik yerine aşk ve pozitif duyguların önemine vurgu yapıyor, mutluluğunun parayla elde edilemeyeceğini belirtiyor, duygusal ve içten bir yaşam istediğini ifade ediyor, dinleyiciyi birlikte özgürlüğü keşfetmeye davet ederek klişeleri bir kenara bırakıp kendi gerçeklik anlayışını keşfe çağırıyor.

ChatGPT'nin anlam odaklı şarkı çevirisi üzerinden de bu anlatıyı takip etmek mümkün. Yani Fransızca şarkının hem dil hem de dil dışı unsurlarına yakın bir metin yaratmış ChatGPT. Ritz, Chanel, Neufchatel ve Eiffel gibi Fransız kültürüne özgü özel isimler, ChatGPT'nin Türkçe çevirisinde de aynı şekilde görülüyor. Temel mesaj ve duygu korunmuş. Çeviri, özgün metindeki temel cümle yapılarını genellikle doğru bir şekilde yansıtmış. Ancak bazı ifadelerin Türkçesinde yaygın kullanım dışına çıkan, dolayısıyla da anlamı belirgin biçimde yansıtmayan örneklerle rastlamak mümkün. Mesela "Bana Eiffel Kulesi verin," demek yerine "Bana Eiffel Kulesini verin" diyerek iyelik ekiyle söz konusu nesne daha belirgin hale getirilebilir. "Neufchatel'de bir malikane, benim için değil" dizesindeki "benim için değil" ifadesi yerine ise "bana göre değil" ya da "bana hiç uymaz" gibi ifadeler şarkının anlamını Türkçede daha belirgin biçimde yansıtabilir. Benzer şekilde "j'en ferais quoi" ifadesi de "ne yapacağım onunla" yerine "neyleyim/ne yapayım limuzini," "limuzin benim ne işime yarar" biçiminde çevrilse Türkçede daha anlaşılır olabilir. "Benim mutluluğumu para yapmaz" da kaynak şarkıyı hiç bilmeden şarkının sözlerini Türkçe okuyan ya da dinleyen kişi için anlaşılabilir olacaktır. "Para bana mutluluk vermez" ya da "parayla mutlu olunmaz" gibi ifadeler tercih edilebilir. Son olarak, "ben kalbim üzerine ölmek istiyorum" ifadesi de anlaşılmamaktadır:

İnsan: La main sur le coeur, kalbim üzerinde elin olsun ölürken, demek, neden el kelimesini çevirmedin?

ChatGPT: Evet, doğru bir noktaya değindiniz. "La main sur le coeur" ifadesi kelime kelime çevrildiğinde "el kalbin üzerinde" anlamına gelir; ancak bu bir Fransız deyimini kullanarak kullanıldığında genellikle "kalbim üzerine" ya da "kalbimde" gibi bir anlam taşır. Çeviriyi yaparken bu ifadeyi daha doğru bir şekilde yansıtmak adına "kalbim üstünde" ifadesini tercih ettim. Ancak elbette çeviri konusu kişisel tercihlere ve yorumlamalara da açıktır, ve bu tip çevirilerde bazen kültürel ve dilbilgisel nüansları tam anlamıyla yansıtmak zor olabilir. İsterseniz, "kalbim üstünde elin olsun ölürken" şeklinde bir çeviri de uygun olabilir (OpenAI, 2023).

Kaynak şarkıda "moi j'veux crever la main sur le coeur" olarak gördüğümüz bu dize aslında Fransızca "avoir le coeur sur la main" ifadesinin şarkının yazarları Kerredine Soltani ve Tristan Solanilla'nın şarkıya uyarladığı halidir, ve "eli açık," "cömert," "yüce gönüllü" anlamlarına gelmektedir. Şarkının yazarları burada "kalp" ve "el" kelimelerinin yerini değiştirerek deyimde vurgulanan unsuru "kalp" haline getirmiştir. Ancak "ben kalbim üzerine ölmek istiyorum" yerine belki "kalbi açık desinler ardından" gibi bir kelime oyunuyla kaynak şarkıdaki anlama yaklaşılabirdi. Bunlara rağmen, ChatGPT'nin genel olarak bakıldığında anlam odaklı çeviride başarılı olduğu, kaynak şarkıdaki özgürlük düşkünü ve maddiyat

karşıtı karakteri erek dile yakın bir şekilde yansıttığı söylenebilir. Aşağıdaki bölümde ChatGPT'den bu kez hece sayısına odaklanan bir çeviri istenmiştir.

3.2. ChatGPT-3.5'un hece sayısı odaklı şarkı çevirisi

İnsan: Peki, farklı versiyonlar da isteyebilir miyim senden?

ChatGPT: Tabii ki, başka bir versiyonu da çevirebilirim. İstedığınız bir versiyon veya değişiklik var mı?

İnsan: Kelimesi kelimesine bir çeviri yerine, Fransızca sözlerdeki hece sayısını yansıtan bir çeviri yapabilir misin?

ChatGPT: Elbette, hece sayısını dikkate alarak bir çeviri yapabilirim. Ancak, şarkı sözleri genellikle müzikle uyumlu olacak şekilde yazıldığından dolayı, tam olarak hece sayısını korumak bazen mümkün olmayabilir. Ancak elimden geldiğince benzer bir ritmi korumaya çalışacağım. İşte bu anlamda bir çeviri (OpenAI, 2023).

ChatGPT'nin şarkı çevirisine dair genel bilgi sahibi olduğu söylediklerinden anlaşılmaktadır. Müzik ve şarkı sözleri arasındaki uyuma, yani prozodiye dikkat çekmekte, bir yandan da kaynak şarkıdaki hece sayısını erek şarkıda korumanın zorluğunu ifade etmektedir. Ancak söz ve müzik arasındaki uyum ile hece sayısı arasındaki ilişkiyi tam olarak açıklamadığını da belirtmemiz gerekir (Pesen, 2022a, s. 5). Şarkı çevirisine dair bu açıklamayı yaptıktan sonra ChatGPT aşağıdaki çevirisini paylaşmıştır (OpenAI, 2023):

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas 11²

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas 11

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala) 11

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi? 11

Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi 11

Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala) 11

Je veux d'amour, d'la joie, de la bonne humeur 10

Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur 11

Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala) 9

Allons ensemble, découvrir ma liberté 11

Oubliez donc tous vos clichés 8

Bienvenue dans ma réalité 9

ChatGPT'nin hece sayısı odaklı çevirisi:

Ritz'te süit, istemem, hayır 9

Chanel'in mücevherleri, istemem, hayır 13

Limuzin versen ne yaparım ben (papalapapapala) 10

Personel hediye etsen ne yaparım ben? 13

Neufchatel'de malikane, bana uymaz 12

Eiffel Kulesi versen ne yaparım ben (papalapapapala) 12

Aşk, neşe, iyi bir ruh hali istiyorum 13

Paran beni mutlu etmez 8

Kalbim üstünde ölmek isterim (papalapapapala) 10

Gel, birlikte özgürlüğümü keşfe çıkalım 14

Tüm klişeleri unut 7

Gerçekliğime hoş geldin 8

Dikkat çekici bir değişiklik şudur: Hece sayısına odaklanan çeviri isteği sonucunda ChatGPT "ne yaparım ben," "bana uymaz," "paran beni mutlu etmez" gibi ifadeler kullanarak Türkçe şarkının anlamını daha belirgin ve doğal biçimde çevirmeye başlamaktadır. Birinci versiyondaki "benim mutluluğumu para yapmaz," yerine bu versiyonda önerdiği "paran beni mutlu etmez" dizesi de buna başka bir örnektir. Birinci ve ikinci versiyonlar arasındaki bir önemli fark da ikinci çoğul şahıs yerine ikinci tekil şahsa hitap etmesidir, bunun da şarkının samimi havasına çok daha uygun bir çeviri olduğu söylenebilir. Demek ki biz insanlar gibi, ChatGPT de her yeniden çeviride farklı noktaları daha iyi görmekte ve kendi kendine düzeltmeler yapmaktadır.

Öte yandan, asıl verilen komut tam yerine getirilmemekte, kaynak ve erek şarkı dizeleri arasında hece sayısında ciddi farklılık gözlenmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, André Lefevre'in "metrical translation" [hece sayısına yönelik çeviri] olarak nitelediği bu yöntem, şarkı çevirisi söylenebilirliği

² Kaynak ve erek şarkı dizeleri sonunda hece sayısı koyu rakamlarla belirtilmiştir. "Papalapapapala" bölümü dizelerin arasında yer aldığından hece sayısı çözümlemesinde özellikle dikkate alınmamıştır.

açısından da çok önemlidir (1975, s. 37). Kaynak şarkıdaki bir dizinin hece sayısı erek şarkıdan daha fazla ise şarkının söylenişi hecelerın kalabalıklaşmasından dolayı zorlaşacak, hip-hop ve rap türlerini andıran bir hal alacaktır. Kaynak şarkıdaki bir dizinin hece sayısı erek şarkıda daha az ise, bu kez “melisma” yönteminden faydalanılarak heceler uzatılarak söylenebilecektir (Low, 2005, s. 196). Asıl amacımız ChatGPT’den söylenebilir bir şarkı yaratması olduğu için, kendisinden hece sayısının korunmasına daha çok odaklanan bir çeviri daha yapması rica edilmiştir:

İnsan: Peki her dizede 11 hece olacak şekilde çevirebilir misin?

ChatGPT: Tabii ki, her dize için 11 hece kullanarak bir çeviri yapabilirim. Ancak bu durumda, özgün şarkı sözleriyle tam bir ritmik uyum sağlamak zor olabilir. İşte denemem (OpenAI, 2023).

Burada ChatGPT’nin her dize için 11 heceyi korumak ya da buna yakın bir hece sayısı tutturmak konusundaki kuramsal çıkarımının çok da doğru olmadığını belirtmek gerekir. Kaynak şarkıdaki hece sayısına yakın hece sayısında bir erek şarkıyı söylemek şarkı melodisinin çok da değiştirilmeden kolayca söylenmesini sağlayacaktır. Hatta söylenebilir şarkı çevirisi konusunda deneyimi olmayan ve/veya şarkı çevirisini söyleyerek deneme şansı olmayan bir çevirmenin izleyebileceği güvenli bir yoldur (Pesen, 2022, s. 6). Bu yeniden çeviri isteği üzerine ChatGPT aşağıdaki çevirisini paylaşmıştır:

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas! 11

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas! 11

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala) 11

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi? 11

Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi 11

Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala) 11

Je veux d'amour, d'la joie, de la bonne humeur 10

Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur 11

Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala) 9

Allons ensemble, découvrir ma liberté 11

Oubliez donc tous vos clichés 8

Bienvenue dans ma réalité 9

ChatGPT'nin hece sayısı odaklı çevirisi:

Ritz'te bir süit ver, istemem, hayır! 11

Chanel mücevherleri, istemem, hayır! 12

Limuzin versen bana, ne yaparım ben (papalapapapala) 12

Personel hediye etsen, ne yaparım ben? 12

Neufchatel'de malikane, bana uymaz 12

Eiffel Kulesi versen bana, ne yaparım ben (papalapapapala) 14

Aşk, neşe, iyi ruh hali isterim 11

Paran beni mutlu etmez 8

Kalbim üstünde ölmek isterim (papalapapapala) 10

Gel, birlikte özgürlüğümü keşfetmeye gidelim 16

Tüm klişeleri unut 7

Gerçekliğime hoş geldin 8

ChatGPT kendisinden istendiği biçimde hece sayısı bakımından kaynak şarkıya yakın bir çeviri yapmıştır. Giriş bölümünde son dize dışında hepsinde ya hece sayısını birer bir korumakta, ya da bir fazla hece sayısı ile son derece başarılı bir biçimde çevrilmektedir, en farklı çevirdiği son dizede de kaynak metne yalnızca 3 hece fazladan ekleyerek çevirmiştir. Nakarat bölümünde ise hece sayısını iki dize dışında bir farkla çevirmeyi başarmıştır. Bu iki dize şunlardır: “paran beni mutlu etmez” (3 hece farklı) ve “gel, birlikte özgürlüğümü keşfetmeye gidelim” (5 hece farklı). Şarkının söylenebilirliğinde sorun yaratacak bu iki dize dışında başarılı bir çeviri yaptığını söylemek mümkün. Hece sayısına odaklanırken de ikinci çeviriden farklı da olsa, yine ikinci çeviride rastladığımız samimi, doğal dil ve ikinci tekil şahıs hitabı gözlenmektedir. Şimdiye kadarki çeviriler arasında hece sayıları arasındaki benzerlik, ve buna paralel olarak da söylenebilirlik açısından en iyi çevirinin bu olduğu değerlendirilmesi yerinde olacaktır. Demek ki ChatGPT, ayrıntılı yönlendirmeye beklediğimiz kaliteye yakın çeviriler yapabilmektedir. Bir sonraki yönlendirmede kendisinden kafiye odaklanan bir çeviri yapması istenmiştir.

3.3. ChatGPT-3.5'un kafiye odaklı şarkı çevirisi

İnsan: Fransızca sözleri kafiyeye odaklanarak Türkçeye çevirir misin?

ChatGPT: Tabii ki, kafiye şarkı sözlerinde genellikle benzer seslerin veya hecelerin tekrarıdır. Ancak bu, her zaman katı bir kural değildir ve bazen sanatçının yaratıcı ifade özgürlüğünü yansıtabilir. İşte bir örnek (OpenAI, 2023).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas **a**³

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas **a**

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala) **a**

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi? **a**

Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi **a**

Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala) **a**

Je veux d'amour, d'la joie, de la bonne humeur **b**

Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur **b**

Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala) **b**

Allons ensemble, découvrir ma liberté **c**

Oubliez donc tous vos clichés **c**

Bienvenue dans ma réalité **c**

ChatGPT'nin kafiye odaklı çevirisi:

Ritz'te bir oda, istemem, yok **a**

Chanel'in mücevherleri, istemem, yok **a**

Bana bir limuzin, ne yapayım ben (papalapapapala) **b**

Personel hediyeleri, ne yapayım ben? **b**

Neufchatel'de malikane, bana uymaz **c**

Eiffel Kulesi bana ne yapar, ne yapayım ben **b**
(papalapapapala)

Aşk isterim, neşe, iyi bir ruh hali **d**

Paran benim mutluluğumu getirmez **e**

Ben kalbim üstünde ölmek isterim (papalapapapala) **f**

Gel, birlikte özgürlüğümü keşfe çıkalım **g**

Hadi, tüm klişeleri unut **h**

Gerçekliğime hoş geldin **f/i**

Kaynak şarkı sözleri ilk bölümde hep aynı sesle bitmektedir. Dize sonlarında sırasıyla "pas," "pas," "quoi," "quoi," "moi," ve yine "quoi," sözcükleriyle yaratılan kafiye, erek şarkıda sırasıyla "yok," "yok," "ben," "ben," "uymaz," ve "ben" sözcükleriyle yeniden yaratılmaya çalışılmıştır. Kaynak şarkının birinci bölümünde, Türkçe yazacak olursak, "a" sesiyle biten dizeler, nakarat bölümünde, Türkçe yazacak olursak, "ör" ve "e" sesleriyle bitmiştir. Yani kaynak şarkıda birinci bölümdeki altı dize için a, a, a, a, a, a olarak saptadığımız kafiye şeması, nakarattaki "humeur," "bonheur," "coeur," "liberté," "clichés," ve "réalité" sözcükleri için de b, b, b, c, c, c olarak belirtilebilir. Erek şarkıda birinci bölümde a, a, b, b, c, b olarak gösterebileceğimiz kafiye şeması ise, "hali," "getirmez," "isterim," "çıkalım," "unut," ve "geldin" sözcüklerinin meydana getirdiği d, e, f, g, h, f/i harfleri ile ifade edilebilir. Son dizenin son sözcüğü "geldin" in son sesi "in" daha önceki dize sonu sözcüklerde geçmese de, şarkı söylendiğinde buna çok benzer olarak duyulan "im" sesi "isterim" in sonunda bulunduğu kafiye şemasındaki son dize sonu sözcük f/i olarak belirtilmiştir. İncelememiz ışığında ChatGPT'nin kafiye odaklı çevirisinin kendisinden isteneni vermediği söylenebilir. Yönlendirmede ChatGPT'den istenen kafiye, erek şarkı söylendiğinde duyulmamaktadır. Kafiye odaklı çeviri söylenebilirliği doğrudan etkilemediğinden, kendisinden yeni bir çeviri istenmemiştir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinin tamamında, 4 Ocak 2024 tarihinde 9:59'da başlayıp 10:47'de sona eren ChatGPT oturumundan altınlara yer verilmiştir. Aşağıdaki bölümde ise kendisinden bu kez yerelleştirme odaklı bir çeviri yapması istenmektedir. Fransız kültürüne özgü öğeler (marka, mekân ve semboller) kaynak şarkının birinci bölümünde yer aldığından aşağıdaki yerelleştirme odaklı şarkı çevirisinde ChatGPT'nin yalnızca bu bölümü çevirmesi istenmiştir.

³ Kaynak şarkı ve erek şarkı dizelerinin kafiye şeması koyu harfler yoluyla belirtilmiştir.

3.4. ChatGPT-3.5'un yerelleştirme odaklı şarkı çevirisi

İnsan: Bu şarkının birinci bölüm sözlerinde Fransız kültürüne özgü öğelerin tamamını, Türk kültürüne özgü öğelerle değiştirebilir misin?

ChatGPT: Evet, tabii ki! Ancak tamamen yeni öğeler eklemek, orijinal şarkı sözlerini koruma açısından zor olabilir. Ancak benzer bir tema ve hissiyatı yakalamak adına Türk kültürüne daha uygun öğelerle bir çeviri yapabilirim. İşte bir deneme (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi?

Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi

Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT'nin yerelleştirme odaklı çevirisi:

Ritz'te bir köy evi, istemem, yok

Zeytinliklerim olsun, istemem, yok

Bana bir at arabası, ne yapayım ben (tıpır tıpır tıpır)

Köy halkı yanımda, ne yapayım ben?

Bir köy evi Datça'da, bana uymaz

Boğaz Köprüsü versen bana, ne yapayım ben (tıpır tıpır tıpır)

ChatGPT'nin yerelleştirme örneği kendisinden istediğimiz çeviriyi kelimesi kelimesine karşılamaktadır. "Türk kültürüne özgü" öğeler isteği şaşırtıcı derecede başarılı bir şekilde yerine getirilmiştir. Bu çevirisine dair öncelikle "tıpır tıpır" ifadesini açıklaması istendiğinde, ChatGPT şu cevabı vermiştir:

"Tıpır tıpır" Türkçe bir onomatopeyik ifadedir ve genellikle hafif bir ritim veya adım sesini taklit etmek için kullanılır. Şarkı sözlerinde veya çocuklar arasında kullanıldığında, genellikle neşeli, ritmik bir atmosferi ifade etmek için kullanılır. Burada kullanıldığı bağlamda, şarkıya ritim veya eğlence eklemek amacıyla kullanılmış olabilir. Bu ifade genellikle bir anlam taşımaz, sadece sesin ritmini taklit eder (OpenAI, 2024).

Çevireceğini hiç düşünmediğimiz yansıma ile oluşan bu sözcükte olduğu gibi, Fransız kültürüne özgü öğeleri Türk kültürüne özgü öğelerle değiştirme işini de beklemediğimiz derece iyi yaptığı söylenebilir. "Köy evi", "zeytinlik", "at arabası", "köy halkı", "Datça" gibi öğeler Türkiye'de şehirden uzak mütevazı bir yaşantıyı anlatmakta ve gerçekten de kendisine verilen "Fransız kültürüne özgü öğeleri, Türk kültürüne özgü öğelerle değiştir" isteğini karşılamaktadır.

Ne var ki, bunların dışında Türk kültürüne özgü bir öğe daha kullanılmaktadır: "Boğaz Köprüsü". Fark edilebileceği gibi, bunun dışındaki öğelerin hepsi şehirden uzak kültüre özgü öğeler iken, bu öğe diğerlerinden çok farklı bir resim çizmektedir. Bütün bunlara ek olarak, yukarıda da belirtildiği gibi, kaynak şarkıda maddiyata karşı bir tutum sergileyen karakterin, erek şarkıda bu mütevazı öğeleri reddeden bir tavır sergilemesi şarkının anlamı bakımından sorun yaratmaktadır. Dolayısıyla, ChatGPT kültür konusunda bilgi sahibi olduğunu gösteren bir örnek verse de, ve buna ek olarak, kendisine söyleneni yapsa da, komutun yeterince ayrıntı içermemesinden dolayı, erek çeviri beklentimizi karşılamamaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki, ChatGPT'nin yaptığı çeviri, kendisine verilen komutun aslında eksik olduğunu da bize göstermektedir. Dolayısıyla komut daha ayrıntılı hale getirilerek kendisinden bir çeviri daha yapması istenmiştir:

İnsan: Teşekkürler cevabın için. Peki bu çeviriyi bir kez daha, ancak bu kez yerelleştirmeyi Türkiye'de ve hatta İstanbul'daki şehir hayatına uyarlayarak yapabilir misin?

ChatGPT: Tabii ki, aşağıda çeviriyi Türkiye'de ve özellikle İstanbul'daki şehir hayatına daha uygun bir şekilde yerelleştirdim (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas!

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas!

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT'nin yerelleştirme odaklı çevirisi:

Ritz'te bir rezidans, istemem, yok

Chanel'in takıları, istemem, yok

Bana lüks bir araba, ne yapayım (tıpır tıpır tıpır)

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi? *Personel hediye edin, ne yapayım ben?*
 Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi *Boğaz manzaralı bir malikane, bana uymaz*
 Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala) *Boğaz Köprüsü versen bana, ne yapayım ben (tıpır tıpır tıpır)*

Nişantaşı Ritz-Carlton rezidansları da, Chanel mücevherleri de İstanbul'da bulunabilir, bu anlamda da ChatGPT yine verilen komuta ("İstanbul'daki şehir hayatı") uymuştur, üstelik "lüks araba," "personel," "Boğaz manzaralı malikane" ve "Boğaz Köprüsü" gibi tercihler kaynak şarkıdaki lüks karşıtı yaşam tablosunu başarıyla çizmektedir. Ancak bu çeviride "şehir hayatı" yansıtılsa da, erek kültüre özgü öğelerle gerçekleşen tam bir yerelleştirme gözlenmemektedir. Dolayısıyla kendisine daha belirgin bir komut verilip bir çeviri daha istenmiştir:

İnsan: Peki tamamen İstanbul'a özgü öğeler kullansan ve Fransa'ya ya da Paris'e özgü hiçbir öge kalmasa?

ChatGPT: Elbette, İstanbul'a özgü öğeler ekleyerek ve Fransız kültüründen tamamen çıkarak bir çeviri yapabilirim. İşte bu doğrultuda bir öneri (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas
 Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas
 Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)
 Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi?
 Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi
 Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT'nin yerelleştirme odaklı çevirisi:

Bebek'te bir rezidans, istemem, yok
Bebek'te bir kafe, istemem, yok
 Bana bir *vapur*, ne yapayım (tıpır tıpır tıpır)
Mahalle esnafım yanımda, ne yapayım ben?
Boğaziçi manzaralı bir ev, bana uymaz
Boğaz Köprüsü versen bana, ne yapayım ben (tıpır tıpır tıpır)

"Bebek'te rezidans" ve "Bebek'te kafe", "Boğaziçi manzaralı bir ev" (bir önceki çevirisinde "Boğaz manzaralı bir ev" olarak yaygın kullanıma daha yakın bir karşılık üretmişti) ve "Boğaz Köprüsü" amaca uygun yerelleştirmelerdir. Üstelik İstanbul'daki "Boğaz Köprüsü" kaynak şarkıda yer alan ve Paris'te bulunan "Eiffel Kulesi"nin çok başarılı bir yerel karşılığıdır. Ancak bu kez de diğer öğelerle bir tutarsızlık söz konusudur: "vapur" ve "mahalle esnafı" şarkıyı söyleyen lüks karşıtı ve özgürlük düşkünü kişinin karşı çıkacağı ve/veya istemeyeceği öğeler değildir. Bir sonraki bölümde ChatGPT'den şimdiye kadar üzerinde çalıştığı dört farklı kriteri birleştiren tetralon çevirisi istenmiştir.

3.5. ChatGPT-3.5'un tetralon çevirisi

İnsan: Peki şimdi de bu sonuncu versiyondaki yerelleştirmeleri koruyarak, ama aynı zamanda önceden yaptığın gibi kaynak şarkının hece sayısını yakın tutarak, ve de benzer bir kafiye düzeniyle çevirebilir misin?

ChatGPT: Tabii ki, hece sayısını ve kafiye düzenini koruyarak bir çeviri yapabilirim. Ancak kafiye düzenini Fransızca orijinaline tamamen uydurmak zor olabilir, çünkü dil farklılıkları ve kelimelerin yapıları çoğu zaman farklıdır. Ancak benzer bir akış ve ritim oluşturmaya çalıştım (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas!
 Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas!
 Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)
 Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi?
 Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi
 Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT'nin 1. tetralon çevirisi:

Bebek'te rezidans, istemem asla!
Bebek kafesi, istemem başka!
 Vapura bineyim neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır)
 Mahalle yanımda, neyleyim ben?
 Boğaziçi manzarası, uymaz bana asla
 Köprüyü versen bana, neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır)

Je veux d'amour, d'la joie, de la bonne humeur

Aşk ve eğlence, istiyorum ben

Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur
Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala)
Allons ensemble, découvrir ma liberté
Oubliez donc tous vos clichés
Bienvenue dans ma réalité

Paranın mutluluğu yok ki, alamam
Kalbim üstünde öleyim ben (tıpır tıpır tıpır)
İstanbul'un sokaklarında gezelim
Unut cliché'lerini
Hoş geldin gerçekliğime

İnsan: İlk iki dizede "Bebek" tekrar etmişsin, "Bebek"lerden biri yerine daha uygun bir yer bulunamaz mı?

ChatGPT: Evet, haklısınız. Tekrarlanan bir kelime yerine farklı bir kelime kullanarak çeşitlendirebiliriz. İşte revize edilmiş versiyon (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas!
Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas!
Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)
Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi?
Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi
Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT'nin 2. tetralon çevirisi:

Sarıyer'de rezidans, istemem asla!
Kafede oturmak, istemem başka!
Vapura binsem neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır)
Mahalle yanımda, neyleyim ben?
İstanbul manzarası, uymaz bana asla
Köprüyü versen bana, neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır)

Je veux d'l'amour, d'la joie, de la bonne humeur
Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur
Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala)
Allons ensemble, découvrir ma liberté
Oubliez donc tous vos clichés
Bienvenue dans ma réalité

Aşk ve eğlence, istiyorum ben
Paranın mutluluğu yok ki, alamam
Kalbim üstünde öleyim ben (tıpır tıpır tıpır)
Şehir sokaklarında gezelim
Unut cliché'lerini
Hoş geldin gerçekliğime

İnsan: mahalle yukarıdaki diğer şehre özgü öğeler ile anlamsal olarak uyumlu gelmiyor, şatafatlı, zengin bir şehir yaşamını çağrıştırmıyor, değiştirebilir misin?

ChatGPT: Evet, elbette. Daha şehirsiz ve zengin bir atmosfer oluşturacak şekilde değiştirebiliriz (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas!
Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas!
Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi (papalapapapala)
Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi?
Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi
Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi (papalapapapala)

ChatGPT'nin 3. tetralon çevirisi:

Nişantaşı'nda rezidans, istemem asla!
Bir kafede oturmak, istemem başka!
Vapura binsem neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır)
Boğaziçi yanımda, neyleyim ben?
İstanbul manzarası, uymaz bana asla
Köprüyü versen bana, neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır)

Je veux d'l'amour, d'la joie, de la bonne humeur
Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur
Moi j'veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala)
Allons ensemble, découvrir ma liberté
Oubliez donc tous vos clichés
Bienvenue dans ma réalité

Aşk ve eğlence, istiyorum ben
Paranın mutluluğu yok ki, alamam
Kalbim üstünde öleyim ben (tıpır tıpır tıpır)
Şehir sokaklarında gezelim
Unut cliché'lerini
Hoş geldin gerçekliğime

İnsan: Vapura da zengin de fakir de herkes biner, onun yerine ne koysak?

ChatGPT: Evet, doğru. Daha zengin bir atmosfer yaratmak için vapur yerine daha özel bir taşıma aracı ekleyebiliriz. İşte bir öneri (OpenAI, 2024).

Kaynak şarkının sözleri:

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas! **a 11**⁴

Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas! **a 11**

Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi **a 11** (papalapapapala)

Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi? **a 11**

Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi **a 11**

Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi **a 11** (papalapapapala)

Je veux d'l'amour, d'la joie, de la bonne humeur **b 10**

Ce n'est pas votre argent qui f'ra mon bonheur **b 11**

Moi j'veux crever la main sur le coeur **b 9** (papalapapapala)

Allons ensemble, découvrir ma liberté **c 11**

Oubliez donc tous vos clichés **c 8**

Bienvenue dans ma réalité **c 9**

ChatGPT'nin 4. tetratlon çevirisi:

Nişantaşı'nda rezidans, istemem asla! a 13

Bir kafede oturmak, istemem başka! a 12

Lüks bir arabayla gezmek neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır) b 12

Boğaziçi yanımda, neyleyim ben? b 11

İstanbul manzarası, uymaz bana asla a 13

Köprüyü versen bana, neyleyim ben (tıpır tıpır tıpır) b 11

Aşk ve eğlence, istiyorum ben b 10

Paranın mutluluğu yok ki, alamam c 12

Kalbim üstünde öleyim ben b 9 (tıpır tıpır tıpır)

Şehir sokaklarında gezelim c 10

Unut cliché'lerini d 7

Hoş geldin gerçekliğime e 8

Anlam, hece sayısı, kafiye ve yerelleştirmenin bir arada istendiği 4. ve son tetratlon çevirisinde ChatGPT'nin başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Anlam bakımından lüks şehir hayatını reddeden, parayla mutluluk satın alamayacağını düşünen, aşk ve eğlenceyi tercih eden bir karakter resmi çizilmiştir. Giriş bölümünde 2, 3, 4 ve 6. Dizeleri yalnızca bir fazla hece ile, 1 ve 5. dizeler ise yalnızca iki fazla heceyle çevirmiştir. Nakarat bölümünde 1 ve 3. dizeleri aynı hece sayısı ile, 4, 5 ve 6. dizeler bir az heceyle, 2. dize ise yalnızca bir fazla heceyle çevirmiştir. Bu çok yakın hece sayısı çevirisi ile şarkının söylenmesi şarkıyı söyleyecek yorumcu tarafından özel bir çaba gerekmeden mümkün olacaktır. ChatGPT'nin tetratlon çevirisinin kafiye şemasına bakıldığında ise yukarıda yalnızca kafiye odaklı olan çevirisini (hatırlayalım, a,a, b, b, c, b, d, e, f, g, h, f/i) düzelterek a, a, b, b, a, b, b, c, b, c, e şemasında ifade edilebilen, dolayısıyla sözün sesinin de müziğin sesi kadar kendini hissettirdiği bir çeviri yaptığını saptamak mümkündür. Tetratlon yaklaşımının ilk üç kriterine ek olarak, yerelleştirme bakımından da "Nişantaşı'nda rezidans", "köprüyü versen bana", "Boğaziçi", "İstanbul," ve "Boğaziçi" şarkıyı dinleyiciye son derece yakınlaştıran öğelerdir. Limuzin yerine tercih edilen "lüks bir araba" da genelleştirme yoluyla yapılan başarılı bir yerelleştirme örneğidir. "Tıpır, tıpır, tıpır" ifadesi de şarkının mizahi yaklaşımıyla örtüşmekte, (kim bilir kimileri için tatlı bir şehir yağmuru etkisi çağrıştırmakta) ve ChatGPT'nin de belirttiği gibi hoş bir yansıma etkisi yaratmaktadır.

ChatGPT'nin tetratlon çevirisinin geliştirilebilecek yönleri yok mudur? Her çeviri gibi, elbette. Daha önce kendisine de belirtildiği üzere, anlam bakımından "kalbim üstünde öleyim ben" daha farklı şekillerde söylense (örneğin "elim değil, ama kalbim açıktır benim") daha anlamlı ve doğal sonuçlar verebilir. "Paranın mutluluğu yok ki alamam" da yine "kim parayla mutlu olabilmiş ki" diye çevrilse daha anlamlı ve doğal olabilir. "Lüks bir arabayla gezmek, neyleyim ben" kendi içinde uyumlu bir cümle değildir. Lüks bir arabayla gezmeyi neyleyim ben" olarak uyumlu hale getirilebilir. Çeviride Fransızca "cliché" kelimesinin tercih edilmesi söylenme bakımından zorluk yaratmaktadır. Şarkının asıl anlatmak istediği lüks karşıtlığı anlamında düşünüldüğünde ise "bir kafede oturmak," "Boğaziçi yanımda" ve "İstanbul

⁴ Koyu harfler kafiye şemasını, koyu rakamlar ise dizelerin hece sayısını ifade etmektedir.

manzarası” da lüks, şatafatlı bir hayatı temsil etmeyen çevirilerdir. Çok parası olmayan biri de bir sabahçı kahvesinde oturabilir, Boğaziçi’nin güzelliklerinin tadını çıkarabilir ya da İstanbul’u bir tepeden seyredebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi, ChatGPT’nin, yönlendirmelere uygun olarak yine de başarılı bir çeviri yaptığını söylemek mümkündür. Aşağıdaki bölümde ChatGPT’nin çevirmiş olduğu bölümü bir insanın nasıl çevirmiş olduğu incelenecek ve karşılaştırma yapılacaktır.

4. İnsanın tetratlon çevirisi

Donnez moi une suite au Ritz, je n'en veux pas a 11 ⁵	Çırağan’da bir oda mı, yok istemem a 12
Des bijoux de chez Chanel, je n'en veux pas a 11	Hürrem’in yüzüğünü, yok istemem a 11
Donnez moi une limousine, j'en ferais quoi a 11 (papalapapapala)	Şoförlü limuzini n’apayım ben? b 11 (na na nan na na na na)
Offrez moi du personnel, j'en ferais quoi? a 11	Uşaklar hizmetçiler, işim olmaz c 11
Un manoir à Neufchatel, ce n'est pas pour moi a 11	Bebek’te yalılarla işim olmaz c 11
Offrez moi la Tour Eiffel, j'en ferais quoi a 11 (papalapapapala)	Kız Kulesini versen n’apayım ben? c 11 (na na nan na na na na)
Je veux d’amour, d’la joie, de la bonne humeur b 10	Aşk, neşe, eğlence isterim ben c 10
Ce n'est pas votre argent qui f’ra mon bonheur b 11	Senin paran değil beni mutlu eden c 12
Moi j’veux crever la main sur le coeur, (papalapapapala) b 9	Kalbimde elin olsun tam ölürken c 11 (papalapapapala)
Allons ensemble, découvrir ma liberté c 11	Benimle gel dünyamı keşfetmeye d 11
Oubliez donc tous vos clichés c 8	Bırak kuralları uzak köşelerde d 12
Bienvenue dans ma réalité c 9	Haydi gel katıl benim gerçeğime d 11

Yukarıdaki bölüm Türkçe “Aşk Neşe” adıyla icra edilmiş *Je Veux* çevirisinden alınmıştır (şarkının kaydını dinlemek için bkz. Pesen, 2021, 2011). Tetratlon yaklaşımıyla incelenecek olursa, erek şarkı, anlam bakımından kaynak şarkıdaki lükse ve zenginliğe önem vermeyen karakteri belirgin olarak yansıtmaktadır. Giriş bölümündeki “yok istemem,” “n’apayım ben,” ve “işim olmaz” ifadeleri kaynak şarkıdaki “je n'en veux pas,” “, j'en ferais quoi,” ve “ce n'est pas pour moi” ifadelerinin anlamını yansıtmakta, aynı zamanda da söz konusu karakterin başkaldıran yapısıyla uyum içinde samimi ve günlük bir biçim kullanmaktadır. “Kalbimde elin olsun tam ölürken” dizesi kaynak şarkıdaki kalp ve el öğelerini korusa da yukarıda sözü edilen “eli açıklık – kalbi açıklık” kelime oyununu yansıtmamıştır, ancak ChatGPT’ye kıyasla erek dil açısından anlamlı ve doğal bir ifade tercih etmiştir. Hece sayısı bakımından, giriş bölümünde 2, 3, 4, 5 ve 6. dizeler aynı hece sayısı korunarak, 2. dize ise yalnızca bir fazla heceyle çevirmiştir. Nakarat bölümünde 1 ve 4. dizeler aynı hece sayısı, 2. dize bir fazla heceyle, 3 ve 6. dizeler 2 fazla heceyle, 5. dize ise 4 fazla heceyle çevrilmiştir. Hece sayısının çok farklı olduğu bu tek dize için de şunlar söylenebilir: kaynak şarkı dinlendiğinde de duyulabileceği gibi “Oubliez donc” sözlerinden sonra verilen müzikal es, erek şarkıda duyulan “bırak kuralları” ifadesinden sonra verilmekte, ve şarkı daha fazla notaya bölünerek daha ritmik söylenmektedir. Çeviride kafiye de önem verildiği görülmektedir: Giriş bölümünde a, a, b, c, c olarak ifade edilebilecek kafiye şemasına bir de not düşmekte fayda vardır: 1, 2, 3 ve 6. dizelerin sonundaki “istemem,” ve “ben” sözcükleri farklı kafiyeler olarak yazılsa da, erek şarkı söylendiğinde birbirlerine son derece yakın tınlamaktadır. Nakarat bölümü ise aynı kaynak şarkının nakarat bölümünü (b, b, b, c, c, c) çağrıştırırcasına ilk üç dizede aynı (c, c, c), son üç dizede ise aynı sesle bitmektedir (a, a, a). Tetratlon yaklaşımının bu ilk üç kriterine ek olarak, dördüncü kriter olan yerleştirme

⁵ Koyu harfler kafiye şemasını, koyu rakamlar ise dizelerin hece sayısını ifade etmektedir.

bakımından “Çırağan’da bir oda,” “Hürrem’in yüzüğü”, “Bebek’te yalılar”, ve “Kız Kulesi” şarkıyı dinleyiciye son derece yakınlaştıran öğelerdir. Dize aralarındaki bölümde ise ChatGPT gibi bir yerelleştirme (“tıpır tıpır”) yapılmamıştır.

ChatGPT’nin çevirisinde kendi içinde uyumlu olmayan dize olarak belirttiğimiz “Lüks bir arabayla gezmek, neyleyim ben,” insan çevirisinde “şoförlü limuzini n’apayım ben?” olarak ifade edilmiştir ve kendi içinde uyumludur. ChatGPT’nin Fransızca “cliché” kelimesini tercih etmesi söylenme bakımından zorluk yaratırken, insan çevirisinde bu bölüm Fransızca “cliché” kelimesinde bulunan “k,” “l” ve “ş” seslerini “köşelerde” sözüyle tekrarlamakta, ve böylelikle André Lefevere’in şiir çevirisinde “phonemic translation,” (1975, s. 19) yani dildeki sesin çevirisi olarak ifade ettiği yaklaşımı çağrıştırmaktadır: “Oubliez donc tous vos clichés (Kaynak Şarkı)/ Unut cliché’lerini (ChatGPT Çevirisi/ Bırak kuralları uzak köşelerde (İnsan Çevirisi).” Ancak bunu yaparken de anlam bakımından “klişe” kelimesini “kural” olarak değiştirmiştir. ChatGPT’nin Paris’in simgesi Eiffel Kulesine karşılık olarak önerdiği Boğaz Köprüsü (ki son çevirisinde “köprü” olarak değiştirmiştir), insan çevirisinde İstanbul’un en ünlü iki kulesinden biri olan Kız Kulesi olarak göze çarpmakta, bu bakımdan kaynak şarkıya benzer bir tutum sergilemektedir. Şarkının asıl teması olan lüks karşıtlığı anlamında düşünüldüğünde ise ChatGPT’nin çevirisinde “bir kafede oturmak,” “Boğaziçi yanında” ve “İstanbul manzarası,” yukarıda da belirtildiği gibi, lüks, şatafatlı bir hayatı temsil etmeyen çeviriler olarak dikkat çekmektedir. İncelediğimiz insan çevirisinde hem anlam hem de yerelleştirme bakımından tam bir tutarlılık söz konusudur. Ereğ şarkıdaki karakter “Çırağan’da bir oda”yı da, “Hürrem’in yüzüğünü” de, “şoförlü limuzini” de, “uşakları, hizmetçileri” de, “Bebek’te yalılar” da reddetmektedir.

Sonuç

Çalışmada, ChatGPT’nin özelliklerine uygun olarak, Peter Low’un şarkı çevirisi alanında geliştirdiği pentatlon yaklaşımından yola çıkarak tetratlon yaklaşımı geliştirilmiştir, ve ChatGPT-3.5’tan kültüre özgü öğelerle göze çarpan Fransızca *Je Veux* şarkısından “anlam,” “hece sayısı”, “kafiye”, “yerelleştirme” ve son olarak da bu çevirileri birleştiren tetratlon çevirileri yapması istenmiştir. ChatGPT’nin Türkçe çevirileri incelenmiş, ve en son çevirisi şarkının insan tarafından yapılmış çevirisiyle karşılaştırılmıştır. Çalışmaya ilham kaynağı olan Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilimi (“i” harfini, değerli bölümün güncel adına uygun olarak özellikle ekledim) ve Bilgisayar Mühendisliği bölümlerinin Eylül 2023’te düzenlediği 1. Ulusal Çeviri Teknolojileri Kongresinde farklı kişilerce şu önemli saptama yapılmıştır: Yapay zekâyla yapılan çeviriler insanların yaptığı çeviriler gibi olmamaktadır. Yukarıda yapılan inceleme ışığında da benzer bir saptama yapmak mümkündür.

En başta da belirtildiği gibi, çalışmanın cevabını aradığı başlıca soru şudur: ChatGPT şarkı çevirebilir mi? Evet, görüldüğü gibi ChatGPT şarkı çevirebilmekte, üstelik Peter Low’un pentatlon yaklaşımından uyarlanan tetratlon yaklaşımıyla bakıldığında da görülebileceği gibi, icraya yönelik şarkı çevirisi yapabilmektedir. İnsan çevirisiyle karşılaştırılan ChatGPT çevirisi, daha önce de belirtildiği gibi, başarılı bir şarkı çevirisidir. Ancak şunu unutmamak gerekir, ChatGPT’ye şarkı çevirisinin inceliklerini gösterebilmek için, bizim de çalışma boyunca belirttiğimiz gibi çok ayrıntılı, ve daha önce bizim dahi aklımıza gelmemiş komutlara ihtiyaç vardır. Bu da demek oluyor ki, ChatGPT bir insanın komutları olmadan icraya yönelik şarkı çevirisini gerçekleştirmekten uzaktır. Katılanlar hatırlayacaktır, 1. Ulusal Çeviri Teknolojileri Kongresi kapsamındaki Nöral Çeviri Çalıştayında, Olgun Dursun *Milliyet Gazetesi*’nden 1950’lerde yayınlanan bir haber paylaşmıştı. Haberin başlığı şu soruyu soruyordu: “Bilgisayarlar çevirmenlerin işini elinden alacak mı?” Yapay zekâ teknolojilerinin hızla gelişmesiyle bugünlerde bizler de bu soruyu çok sık sorar olduk. Ancak yukarıdaki çalışma ışığında ve şarkı çevirisi alanında cevap hayır olacaktır. Çeviri teknolojileri ve şarkı çevirisini birleştiren başka çalışmalar da benzer

sonuçlara varmaktadır. Örneğin geliştirilen kimi programlar şarkı çevirisinin söylenebilirlik ve anlaşılabilirliğini önemli derecede arttırabilse de, kafiye ve biçem alanlarında dikkate değer gelişmeler kaydedilmemiştir kaydedilememektedir (Guo vd., 2022, s. 737). Edebi çevirinin bir alt alanı olan şarkı çevirisinde, insan vazgeçilmez bir unsur olmaya devam etmektedir. Bu işi bilmeyen biri de programı gerektiği şekilde yönlendiremeyecektir. Dolayısıyla, en azından şimdilik, şarkı çevirisi alanında yapay zekânın ancak insan yönetiminde ve rehberliğinde başarılı sonuçlar verebileceğini söyleyebiliriz. Tıpkı çevirinin uzmanlık gerektiren diğer alanlarında olduğu gibi.

Kaynakça

- Franzon, J. (2008). Choices in song translation. In Susam-Sarajeva, S. (Ed.), *The translator: translation and music* (s. 343-399). St. Jerome.
- Guo, F. vd. (2022). Automatic song translation for tonal languages. *Findings of the Association for Computational Linguistics: ACL* (s. 729-743). Association for Computational Linguistics.
- Kaindl, K. (2005). The plurisemiotics of pop song translation: words, music, voice and image. In Gorlée, D. (Ed.), *Song and significance: virtues and vices of vocal translation* (s. 235-262). Rodopi.
- Lefevere, A. (1992). *Translation, rewriting, and the manipulation of literary fame*. Routledge.
- Lefevere, A. (1975). *Translating poetry: seven strategies and a blueprint*. Assen.
- Low, P. (2017). *Translating song: lyrics and texts*. Routledge.
- Low, P. (2005). The pentathlon approach to singing songs. In Gorlée, D. (Ed.), *Song and significance: virtues and vices of vocal translation* (s. 185-212). Rodopi.
- Meriç, M. (2006). *Pop dedik: Türkçe sözlü hafif batı müziği*. İletişim.
- OpenAI. (2023). *ChatGPT-3.5* (November 14 Version) [Large language model].
- OpenAI. (2024). *ChatGPT-3.5* (January 4 Version) [Large language model].
- Özkaya Marangoz, E. (2023). The transformative role of artificial intelligence and machine learning in interpreting and language services. *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), s. 1591-1598. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1372500>.
- Pesen, A. (2010). *Aranjman: rewriting foreign pop songs for the Turkish cultural repertoire*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi] Boğaziçi Üniversitesi.
- Pesen, A. (2011). *Aşk neşe*. Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=mh_dWQyiSFw
- Pesen, A. (2021). *Aşk neşe*. Arpej Yapım. <https://open.spotify.com/track/0jxnylldqxuaw4So6rllCB?si=b63072cdbe954e9e>
- Pesen, A. (2022a). Singability and naturalness in opera translation. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, (17), 1-18. <https://doi.org/10.26650/iujts.2022.1182388>
- Pesen, A. (2022b). Müzik kültürümüzde aranjman: pop müzik nasıl (Tür)küyerelleşti? In Sayın, G. (Ed.) *Kültürel alanda küyerelleşme* (s. 49-63). Bilim Kültür Sanat.
- Schleiermacher, F. (2012). On the different methods of translating. In Venuti, L. (Ed.) Bernofsky, S. (Çev.) *The translation studies reader* (s. 43-62). Routledge.

- Susam-Sarajeva, S. (2008). Translation and music: changing perspectives, frameworks and significance. In Susam-Sarajeva (Ed.) *The translator: translation and music* (s. 187-200). Routledge.
- Şahin, M. (2013). *Çeviri ve teknoloji*. İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, M. (2023). *Yapay çeviri*. Çeviribilim Yayınları.
- Tanış Polat, N. (2023). Yapay zekâ ve çeviri: Mütercim-tercümanlık alanında yeni bir paradigma. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 11(2), 482-487.
- Yıkar, G. (2023). Farsça dil eğitiminde yapay zekâ (AI) destekli çeviri ve metin üretme üzerine bir değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1204-1221. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1369151>
- Yirmibeşoğlu, Z., Dursun, O., Dalli H., Şahin, M., Hodzik, E., Gürses, S., Güngör, T. (2023). Incorporating human translator style into English-Turkish literary machine translation. *24th Annual Conference of the European Association of Machine Translation (EAMT)*, June 2023, Tampere, Finland. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.11457>
- Zaz. (2011). *Je veux*. Sony Music. <https://open.spotify.com/track/734dz1YaFITwawPpM25fSt?si=90b00b75f77f4280>